

PATVIRTINTA

Vytauto Didžiojo universiteto rektoriaus
2020 m. spalio 2 d. įsakymu Nr. 517

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO ATVIROSIOS PRIEIGOS PRIE MOKSLO PUBLIKACIJŲ IR MOKSLO TYRIMŲ DUOMENŲ GAIRĖS

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Atvirosios prieigos prie mokslo (meno) publikacijų (toliau – mokslo) ir mokslo tyrimų duomenų gairės (toliau – Gairės) reglamentuoja Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – Universitetas) mokslo publikacijų ir mokslo tyrimų duomenų skelbimo atvirojoje prieigoje pagrindinius principus, tvarką ir atsakomybę.

2. Gairės taikomos Universiteto darbuotojams ir studentams, dalyvaujantiems mokslo tiriamojoje veikloje ar Universitete vykdomuose projektuose.

3. Universitetas palaiko ir remia Europos Sąjungos bei Lietuvos politiką dėl atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir kitų mokslo tyrimų rezultatų, gautų už viešąsias lėšas, taip pat ir galimybę vartotojui naudotis jais be jokių finansinių, techninių ar teisinių apribojimų. Universiteto reglamentai, susiję su atvirąja prieiga: „Vytauto Didžiojo universiteto magistrantūros baigiamųjų darbų, daktaro disertacijų ir jų santraukų elektroninių dokumentų (ETD) informacinės sistemos nuostatai“ (Rektoriaus įsakymas Nr. 618, 2007-06-27), „VDU studijų ir mokslo elektroninių dokumentų teikimo į Lietuvos mokslo ir studijų elektroninių dokumentų informacinę sistemą (eLABa) tvarkos aprašas“ (Rektoriaus įsakymas Nr. 336a, 2009-05-29), „Vytauto Didžiojo universiteto el. mokslinių publikacijų talpyklos nuostatai“ (Rektoriaus įsakymas Nr. 595a, 2012-11-30). 2007 m. užregistruotas atvirosios prieigos mandatas¹ ROARMAP.

4. Universitete sukurta ir toliau plėtojama atvirojo mokslo infrastruktūra – mokslo valdymo sistema (angl. *Current Research information system*; toliau – VDU CRIS; <https://vdu.lt/cris>), naudojamos atvirojo kodo programos (*Dspace CRIS*, *Open Journal System*, *SubjectPlus* ir kt.), atvirųjų švietimo išteklių talpyklos, nuolatinės prieigos identifikatoriai (DOI, ORCID, PID), alternatyvios mokslo vertinimo priemonės, skleidžiama informacija apie atvirąją prieigą ir jos naudą tarp universiteto bendruomenės narių.

5. Rengiant Gaires atsižvelgta į Europos Komisijos rekomendaciją dėl prieigos prie mokslinės informacijos ir šios informacijos išsaugojimo², taip pat Europos Komisijos gaires dėl atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir mokslo duomenų *Horizontas 2020*³, Europos mokslo tarybos rekomendacijas dėl atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir mokslo duomenų⁴, Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo⁵ 51 straipsnį *Mokslinės veiklos rezultatų viešumas*, Lietuvos mokslo tarybos *Atvirosios prieigos prie mokslinių publikacijų ir duomenų gairės*⁶.

¹ *The Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP)*. (2005). Prieiga internete <http://roarmap.eprints.org/236/>

² *Recommendation on access to and preservation of Scientific Information*. (2018). Prieiga internete (<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/recommendation-access-and-preservation-scientific-information>)

³ *Guidelines to the Rules on Open Access to Scientific Publications and Open Access to Research Data in Horizon 2020*. (2017). Prieiga internete https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/oa_pilot/h2020-hi-oa-pilot-guide_en.pdf

⁴ *Guidelines on Implementation of Open Access to Scientific Publications and Research Data*. (2017). Prieiga internete https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/oa-pilot/h2020-hi-erc-oa-guide_en.pdf

⁵ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas. (2009). Prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430>

⁶ *Atvirosios prieigos prie mokslinių publikacijų ir duomenų gairės*. (2016). Prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=tu0odns4k&documentId=8113c930e0b811e5b18181b790158f61&category=TAD>

II SKYRIUS GAIRIŲ SIEKINIAI IR TAIKymo SRITIS

6. Gairių tikslas – paskelbti Universiteto atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir mokslo duomenų principus, kurių turi laikytis mokslininkai ir tyrėjai, už viešąsias lėšas įvykdę mokslo tyrimų ir sklaidos projektus.

7. Gairėmis siekiama:

- 7.1. užtikrinti mokslo tyrimų rezultatų sklaidą nacionaliniu ir tarptautiniu mastu;
 - 7.2. skatinti aktyvesnį mokslininkų bendradarbiavimą, išvengti pasikartojančių tyrimų;
 - 7.3. didinti mokslo tyrimų rezultatų patikimumą, skaidrų duomenų gavimą, jų prieinamumą ir pakartotinį panaudojimą, puoselėti akademinę etiką;
 - 7.4. palengvinti sąveiką tarp mokslo ir verslo, mokslo ir politikos formuotojų bei socialinių partnerių;
 - 7.5. sudaryti sąlygas didesnei mokslo rezultatų socialinei bei ekonominei grąžai.
8. Gairių nuostatos taikomos viešosiomis lėšomis finansuotoms ir Universiteto prieskyras turinčioms mokslo publikacijoms, mokslo tyrimų duomenims, išskyrus atvejus, numatytus 22 punkte.

III SKYRIUS SĄVOKOS

9. Gairėse vartojamos šios sąvokos:

9.1. *Atviroji prieiga prie mokslo publikacijų ir duomenų* (angl. *Open Access*) (toliau – atviroji prieiga) – nemokama ir nevaržoma prieiga internete prie mokslo publikacijų, tyrimų duomenų ir kitos publikuotos bei nepublikuotos kokybiškos recenzuotos mokslo tyrimų medžiagos, kurią kiekvienas vartotojas gali laisvai skaityti, kopijuoti ir atlikti automatizuotą turinio analizę, nepažeisdamas autorių teisių.

9.2. *Atvirosios prieigos talpykla* (toliau – talpykla) – techninė infrastruktūra, kurioje saugomos ir atveriamos mokslo publikacijos ir (ar) su jomis susiję ar atskirai pateikti mokslo tyrimų duomenys, kartu pateikiant ir metaduomenis. Talpyklos gali būti nacionalinės, institucinės, teminės ar specializuotos, plačiai pripažįstamos atitinkamos mokslo srities akademinės bendruomenės.

9.3. *Atvirosios prieigos žurnalai* – elektroniniai mokslo žurnalai, kurių visi straipsniai yra recenzuoti ir atvirai, be papildomų mokesčių vartotojui, prieinami internete. Vartotojas, jeigu leidžia atvirojo turinio licencijos (angl. *Creative Commons*; santrumpa CC-BY), gali šių straipsnių pagrindu kurti išvestinius kūrinius.

9.4. *Auksinis atvirosios prieigos kelias* – kai mokslo straipsniai paskelbiami ir prieinami vartotojams atvirosios prieigos žurnaluose. Dauguma leidėjų reikalauja padengti straipsnio parengimo mokestį (angl. *Article Processing Charge*, APC). Šios publikavimo išlaidos gali būti padengiamos autoriaus, tyrimus finansuojančios organizacijos ar iš kitų šaltinių.

9.5. *Duomenys* – mokslo tyrimų metu ar prieš juos sukaupta informacija, kuri surinkta vykdant stebėjimus, apklausas, atliekant eksperimentus arba pirminiai duomenys, tokie kaip archyvinė, nepublikuota medžiaga, kolekcijos, specialiai sudaroma medžiaga tyrimams (tekstynai, statistikos rinkiniai) ar kita surinkta informacija, kuri naudojama originalių mokslo tyrimų rezultatams patvirtinti.

9.6. *Duomenų valdymo planas* – projekto duomenų kaupimo, saugojimo ir jų prieinamumo dokumentas, kuriame nurodoma, kas bus daroma projekto metu ir jam pasibaigus, kad duomenys būtų kaupiami saugiai ir patikimai; kaip ir kokiomis sąlygomis jie bus prieinami pakartotiniam naudojimui, jei tik nėra tam prieštaraujančių teisinių, etinių ar saugumo priežasčių; kada ir kaip jie bus atveriami kitiems vartotojams; kokie standartiniai metaduomenys bus naudojami juos aprašant; kaip gauti duomenys bus tvarkomi ir atnaujinami; kurie duomenys bus skirti ilgalaikiam, o kurie – trumpalaikiam saugojimui, šiuo atveju nurodant kada ir kaip duomenys bus sunaikinami.

9.7. *Embargo laikotarpis* – laikotarpis (isp. *embargo*) nuo mokslo rezultatų paskelbimo (dažniausiai – publikacijos forma) iki to laiko, kai leidėjas leidžia publikuotą tekstą paskelbti talpykloje ar kitaip suteikti prie jo atvirąją prieigą.

9.8. *Identifikatorius* – unikalus ir pastovus skaitmeninis objekto identifikatorius (angl. *Digital Object Identifier*, *Persistent Identifier* ir kt.), kuris naudojamas mokslinės informacijos vienetui atpažinti skaitmeninėje erdvėje.

9.9. *Metaduomenys* – struktūriškai apibrėžta informacija, kuri apibūdina, paaiškina dokumentą ar informacinį išteklių, nurodo jo buvimo vietą arba kitokiu būdu palengvina jo suradimą, naudojimą arba valdymą. Tai apima antraštę, autorių, darbo prieskyrą, publikavimo datą ir vietą, remiančią instituciją ir kt.

9.10. *Mišrios (hibridinis) prieigos kelias* – kai mokslo žurnalai suteikia atvirąją prieigą tik prie atskirų straipsnių, už kuriuos autoriai arba juos finansuojančios institucijos yra apmokėję leidybos išlaidas, o prieiga prie likusių straipsnių suteikiama tik prenumeratoriams už prenumeratos mokestį.

9.11. *Oficialioji publikacijos versija* (angl. *Version of Record*) – galutinė žurnalo straipsnio versija, kurią paskelbė bet kokia organizacija, laikoma to žurnalo leidėju. Ši straipsnio versija yra deklaruojama kaip oficialiai paskelbtas straipsnis ir formaliai siejama su žurnalo išleidimo duomenimis: metais, tomu, numeriu, puslapiais ir (arba) straipsnio identifikatoriumi. Žurnalo išleidimo duomenys visada naudojami cituojant šį straipsnį, tačiau jų rinkinys gali skirtis priklausomai nuo žurnalo.

9.12. *Remianti institucija* – mokslo tyrimui vykdyti lėšas skiriantis ar kitaip remiantis subjektas, įskaitant universitetą.

9.13. *Skaitmeninė kopija* – tai galutinė autoriaus rankraščio ar leidyklos parengta elektroninė publikacijos versija.

9.14. *Žaliasis atvirosios prieigos kelias (saviarchyvavimas)* – mokslo publikacijos kėlimas į atvirosios prieigos talpyklą iškart po publikacijos recenzavimo arba paskelbimo, arba praėjus embargo laikotarpiui (tai laikotarpis, kurio metu autorius neturi teisės skelbti publikacijos atviroje prieigoje). Leidėjų nuostatos dėl autorių teisių skelbiamos tinklalapyje *Sherpa Romeo*⁷.

IV SKYRIUS ATVIROJI PRIEIGA PRIE MOKSLO PUBLIKACIJŲ

10. Viešosiomis lėšomis finansuotos mokslo publikacijos (ar jų skaitmeninės kopijos) po publikavimo turi būti atviroje prieigoje.

11. Universitetas rekomenduoja mokslininkams ir tyrėjams pasirinkti auksinį (atvirosios prieigos leidybos) arba žaliąjį (saviarchyvavimo) atvirosios prieigos prie publikacijų kelią.

12. Pasirinkus auksinį atvirosios prieigos kelią, rekomenduojama rinktis atvirosios prieigos žurnalą ar knygą, kuriems jokie mokesčiai netaikomi. Publikaciją atverti iš karto po publikavimo. Jeigu yra taikomi straipsnių parengimo leidybai mokesčiai (APC) ar knygų parengimo leidybai mokesčiai (BPC), juos rinktis tik tada, kai atvirosios prieigos leidybos išlaidas, numatytas tyrimo išlaidų sąmatoje, dengia remiančios Lietuvos ar užsienio institucijos.

13. Pirmenybę teikti žurnalams, leidžiantiems išsaugoti autoriams savo autorių teises ir publikuojantiems straipsnius su atvirojo turinio licencija CC-BY, kuri nedraudžia toliau naudoti publikaciją.

14. Publikacijoms, už kurias sumokėti APC⁸ ar BPC mokesčiai, turi būti naudojama atvirojo turinio licencija CC-BY.

15. Siekiant užtikrinti prieigą prie Universiteto publikacijų ir jų ilgalaikį išsaugojimą, atvirosios prieigos žurnaluose publikuoti straipsniai turi būti taip pat archyvuojami VDU CRIS talpykloje, o publikacijų įrašuose pateikiama nuoroda į oficialiai paskelbtas publikacijų versijas.

⁷ *Sherpa Romeo*. (2020). Prieiga internete <https://v2.sherpa.ac.uk/romeo/>.

⁸ [Universiteto sutartys su leidėjais dėl APC nuolaidos]. (2020). Prieiga internete https://biblioteka.vdu.lt/apc_nuolaidos/

16. Publikavus straipsnį komercinio leidėjo žurnale, būtina patikrinti leidėjo atvirosios prieigos politiką tinklalapyje *Sherpa Romeo* ir sužinoti, ar galima ir kokią straipsnio versiją archyvuoti VDU CRIS talpykloje. Archyvuojama publikacijos versija turėtų būti kuo artimesnė paskelbtai versijai.

17. Publikacijoms, kurioms taikomas leidėjo nustatytas embargo laikotarpis, atviroji prieiga suteikiama jam pasibaigus. Atvirajai prieigai prie biomedicinos, fizinių, technologijos ir žemės ūkio mokslų sričių mokslo publikacijų gali būti taikomas 6 mėnesių embargo laikotarpis, o prie humanitarinių ir socialinių mokslų sričių mokslo publikacijų – 12 mėnesių embargo laikotarpis. Jeigu leidėjo nurodytas embargo laikotarpis ilgesnis nei 6 (12) mėnesių, derėtis su leidėju dėl priedo⁹; ¹⁰ prie sutarties pasirašymo.

18. Publikacijų metaduomenys atveriami ir prieinami paieškai užregistravus publikaciją, net kai jai taikomas embargo laikotarpis. Tarp publikaciją aprašančių metaduomenų turi būti metaduomenys apie programą, projektą, jo santrumpą, dotacijos Nr., publikavimo datą, embargo laikotarpį (jei taikomas), pastovų identifikatorių.

19. Visi Universiteto leidžiami mokslo žurnalai (straipsniai) po publikavimo iš karto atveriami. Žurnalai naudoja atvirosios prieigos platformas.

V SKYRIUS

ATVIROJI PRIEIGA PRIE DUOMENŲ

20. Mokslo duomenys, gauti įgyvendinant viešosiomis lėšomis finansuojamus mokslinius tyrimus, turi būti saugomi naudojant atvirąją prieigą pagal finansavusios institucijos reikalavimus. Mokslo duomenys turi būti tvarkomi naudojant saugią skaitmeninę infrastruktūrą ir turi būti surandami, prieinami, sąveikūs ir pakartotinai panaudojami (t. y. FAIR (angl. *findable, accessible, interoperable, re-usable*) principai).

21. FAIR principų išimtys, kai duomenų atvėrimas neįmanomas ar nesuderinamas su tolesniu mokslinių tyrimų rezultatų panaudojimu (žr. 22 punktą). Tuomet turi būti vadovaujama principu – „kiek įmanoma atviri, kiek būtina uždari“.

22. Gairės dėl atvirosios prieigos prie duomenų (ar jų dalies) gali būti netaikomos, projektų ar kitos mokslinės veiklos vykdytojams pateikus tyrimus finansuojančiai institucijai motyvuotą paaiškinimą, jeigu:

22.1. duomenys nebuvo gauti projekto įgyvendinimo metu arba mokslo publikacijos nėra paremtos originaliais duomenimis, t. y. jie nebuvo surinkti ir (ar) sukurti projekto metu;

22.2. reikia apsaugoti rezultatus, ketinant duomenis panaudoti komerciniais ar pramonės vystymo tikslais;

22.3. duomenų atvėrimas nesuderinamas su konfidencialumo reikalavimais;

22.4. duomenų atvėrimas prieštarautų asmens duomenų apsaugos reikalavimams;

22.5. duomenų atvėrimas trukdytų pasiekti projekto tikslus;

22.6. yra kitų teisėtų priežasčių neatverti duomenų.

23. Projekto vadovas ar kitos mokslinės veiklos vykdytojas turi užtikrinti duomenų, gautų įgyvendinant projektą, išsaugojimą skaitmeniniu formatu, o pasibaigus projektui – pateikti į atvirosios prieigos VDU CRIS talpyklą (ar kitą tyrimus finansuojančios institucijos aprobuotą duomenų talpyklą), kuri suteikia pateiktiems duomenims identifikatorių ir iš karto atveria jų metaduomenis.

24. Kiti su atvirąja prieiga susiję projekto vykdytojų konkretūs įsipareigojimai nustatomi projektų ar kitos vykdomos mokslinės veiklos finansavimo sutartyse.

25. Duomenys, kuriais remiantis parengtos mokslo publikacijos, turi būti atvirai prieinami tuo pačiu metu kaip ir publikacijos. Šie duomenys turi būti prieinami VDU CRIS talpykloje ar publikacijų leidėjų nurodytais kitais būdais ir susieti su atitinkamomis publikacijomis.

⁹ *Addendum to Publication Agreement*. (2016). Prieiga internete https://sparcopen.org/wp-content/uploads/2016/01/Access-Reuse_Addendum.pdf

¹⁰ *Open Access Publishing Agreement*. (2017). Prieiga internete https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/oa-pilot/h2020-oa-guide-model-for-publishing-a_en.pdf

26. Atviriesiems duomenims turi būti naudojamos atvirojo turinio licencijos, nurodančios duomenų naudojimosi sąlygas (leidimą dalytis, keisti, apjungti, naudoti tik moksliniais ar (ir) komerciniais tikslais). Rekomenduojama CC-BY licencija.

VI SKYRIUS

GAIRIŲ ĮGYVENDINIMAS IR PRIEŽIŪRA

27. Gairių IV ir V skyriuose pateikiami bendrieji Universiteto atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir duomenų principai.

28. Universiteto, kaip projekto vykdytojo, konkretūs įsipareigojimai nustatomi projektų finansavimo sutartyse. Universitetas skatina mokslininkus pagal galimybes atverti mokslo publikacijas bei duomenis ir tais atvejais, kai nėra projekto finansavimo.

29. Projektų vykdytojai informaciją apie šių Gairių laikymąsi ir (ar) teises bei technines kliūtis, trukdančias jų įgyvendinimui, pateikia tarpinėse ir (ar) baigiamosiose projektų ataskaitose, nurodydami mokslo publikacijų ir (ar) duomenų vietą VDU CRIS talpykloje ar kitose talpyklose, metaduomenis, embargo periodus (jei jie taikomi) ir kitą susijusią svarbią informaciją.

30. Už mokslo publikacijų ir duomenų pateikimą VDU CRIS ar (ir) kitoms talpykloms ir atvirosios prieigos suteikimą (kur tai taikytina), atsakingas autorius ar projekto vadovas.

31. Universiteto mokslo žurnalų redaktoriai yra atsakingi už žurnalų įtraukimą į atvirosios prieigos žurnalų katalogą DOAJ¹¹ (<http://doaj.org/>), o bibliotekos darbuotojai – už knygų įtraukimą į atvirosios prieigos knygų katalogą – DOAB¹².

32. Už atvirosios prieigos prie mokslo rezultatų gairių įgyvendinimą ir jų laikymąsi pagal savo kompetenciją atsako Universiteto biblioteka, Mokslo ir inovacijų departamentas, Leidybos centras, šie padaliniai analizuoja ir vertina, kaip laikomasi Gairių reikalavimų.

33. Nustačius Gairių nuostatų nesilaikymo atvejų, informuojamas Universiteto mokslo prorektorius ir akademinų padalinių vadovai.

34. Universitetas viešai skelbia informaciją apie projektus VDU CRIS bei Universiteto svetainėje, kur pateikia nuorodas į projektų rezultatus, kiek tai neprieštarauja autorių teisėms ir kitų teisės aktų reikalavimams.

VII SKYRIUS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

35. Šios Gairės neapriboja akademinės tyrėjų laisvės rinktis leidėjus, tačiau jie skatinami rinktis atvirosios prieigos leidinius.

36. Tyrėjams rekomenduojama rinktis tik geriausius savo srities atvirosios prieigos žurnalus.

37. Rekomenduojama atvirojo turinio CC-BY licenciją naudoti ir toms mokslo publikacijoms, už kurias parengimo leidybai mokesčiai nebuvo sumokėti. Rekomenduojama, kad visi talpyklose archyvuojami mokslo tyrimų rezultatai būtų licencijuoti naudojant atvirojo turinio licenciją.

¹¹ DOAJ (*Directory of Open Access Journals*). (2020). Prieiga internete <http://doaj.org>

¹² DOAB (*Directory of Open Access Books*). (2020). Prieiga internete <https://www.doabooks.org>